

انقلاب اسلامی ایران در آینهٔ داستان‌های کودکان و نوجوان (سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷)

نگارش: حسین حسینی‌نثار

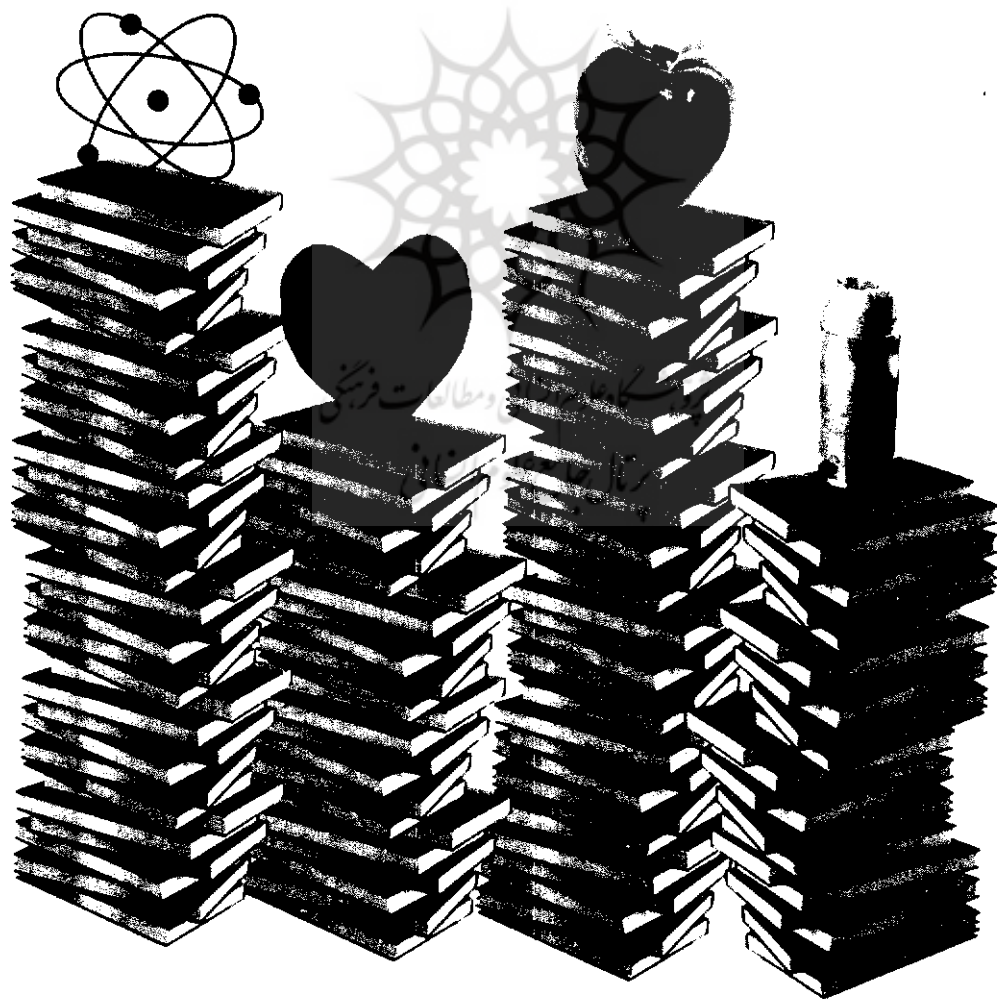
استاد راهنما: دکتر علی شکویی

استاد مشاور: دکتر زهره میرحسینی

کارشناسی ارشد: علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

سال تحصیلی: ۷۸-۷۹

است. این اطلاعات شامل اطلاعات کتاب‌شناسی، خلاصه، پیام و موضوع داستان‌هاست.

یافته‌های پژوهش:

گفتنی است که در این پژوهش، دو گروه داستان مورد نظر بوده است؛ شامل داستان مستقل و مجموعه داستان. از میان کل ۳۵۰۰ عنوان داستان نوشته شده برای گروه‌های سنی کودکان و نوجوانان، در زمینه انقلاب اسلامی ۸۲ عنوان داستان منتشر شده که از این تعداد ۳۵ عنوان آن به صورت داستان مستقل و ۱۳ عنوان (شامل ۴۷ داستان کوتاه)، به صورت مجموعه داستان بوده است. داستان‌های مستقل ۴۲/۶۸ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده است و داستان‌هایی که به صورت مجموعه منتشر شده‌اند نیز ۴۷/۳۱ درصد را پوشش داده‌اند.

از کل ۸۲ عنوان داستان بررسی شده، نویسندگان ۱۱ عنوان داستان زن و نویسندگان ۷۱ عنوان دیگر مرد هستند. بر این اساس، ۸۶/۵۸ درصد نویسندگان ۸۲ عنوان داستان مرد هستند و زنان تنها ۱۳/۴۱ درصد از داستان‌ها را نگاشته‌اند. با توجه به تفاوت فاحش بین تعداد نویسندگان زن و مرد داستان‌ها، می‌توان به ضعیف بودن فعالیت نویسندگان زن، در زمینه نگارش داستان‌های کودک و نوجوان با موضوع انقلاب اسلامی پی برد.

از تعداد ۸۲ عنوان داستان مورد بررسی، ۷۸ عنوان در شهر تهران چاپ و منتشر شده و بدین معنی است که ناشران این تعداد داستان، در تهران فعالیت داشته‌اند. ناشران شهرستانی فقط ۲ عنوان داستان از کل ۸۲ عنوان داستان را منتشر کرده‌اند.

بدین ترتیب، شهر تهران با انتشار ۹۵/۲۱ درصد از کل داستان‌ها، بیشترین آمار را به خود اختصاص داده است. گزینه شهرستان تنها ۲/۴۳

موضوع این پایان‌نامه، بررسی داستان‌هایی است که در حیطه کودک و نوجوان و با موضوع انقلاب اسلامی ایران، نوشته و منتشر شده‌اند. این پژوهش، به روش پیمایشی - توصیفی انجام گرفته و داستان‌ها از نظر کیفی و کمی بررسی شده است. هم چنین، جنبه‌هایی نظیر فراوانی عناوین، نویسندگان، شخصیت‌پردازی، زبان و بیان، گروه‌های سنی، پیام‌ها و ناشران، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

در این پژوهش، به این پرسش‌ها پاسخ داده شده است:

- ۱- داستان چه جنبه‌ای از انقلاب را بیان می‌کند؟
- ۲- بیشترین عناوین داستان‌ها در چه سالی منتشر شده است؟
- ۳- مکان وقوع داستان شهر بوده یا روستا؟
- ۴- شخصیت‌پردازی در داستان به چه صورتی بوده؟
- ۵- قهرمان داستان چه ارتباطی با کودک و نوجوان دارد (مستقیم یا غیرمستقیم)؟
- ۶- کیفیت زبان و بیان داستان چگونه است؟
- ۷- داستان چه پیامی برای خواننده دارد؟
- ۸- داستان برای چه گروه سنی تهیه شده است (با توجه به گروه سنی کانون پرورش فکری)؟
- ۹- داستان چه نسبتی با انقلاب دارد؟
- ۱۰- نویسنده چه تصویری از داستان داشته است؟

در ادامه به سودمندی پژوهش، اهداف، روش، جامعه و شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات پژوهش و هم چنین پیشینه پژوهش در ایران و خارج از ایران، پرداخته شده است. فصل دوم این پایان‌نامه نیز به ادبیات پژوهشی اختصاص یافته است. در فصل سوم که «داستان‌های انقلاب» نام دارد، اطلاعات توصیفی تمام داستان‌هایی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته‌اند، آورده شده

کل تعداد ۸۲ عنوان داستان مورد بررسی، توسط ۲۸ ناشر مختلف چاپ و منتشر شده است. ۲۰ ناشر از ۲۸ ناشر این جدول، فقط ۱ عنوان داستان چاپ و منتشر کرده‌اند. این خود می‌تواند بیانگر عدم فعالیت تخصصی غالب ناشران، در زمینه موضوعی انقلاب اسلامی و یا کودک و نوجوان باشد.

از تعداد ۸۲ عنوان کتاب داستان، ۲۴ موضوع استخراج شده که از این تعداد، موضوع تظاهرات با ۳۹ بار تکرار و ۳۰ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان، بیشترین فراوانی تکرار را به خود اختصاص داده است. پس از آن، موضوع‌های دستگیری، اعلامیه‌ها، شهادت، شعار و شعرا نویسی هر کدام به ترتیب با فراوانی ۱۵، ۱۴، ۱۲ بار تکرار در رتبه‌های دوم، سوم و چهارم قرار گرفته‌اند.

گفتنی است که ۲۲ موضوع استخراج شده، در کل ۸۲ عنوان داستان مورد بررسی، ۱۳۰ بار تکرار شده است.

در بررسی جنبه‌های گوناگون موضوع انقلاب، با سه جنبه عمده یعنی متن انقلاب، پس زمینه انقلاب و حاشیه انقلاب روبه‌رو می‌شویم که متن انقلاب، با فراوانی ۴۲ عنوان داستان، بیشترین تعداد داستان‌ها و ۵۱/۱۲ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده است.

هر کدام از گزینه‌های پس‌زمینه انقلاب و حاشیه انقلاب، به ترتیب با فراوانی ۲۴ و ۱۶ عنوان داستان، در مراحل بعدی قرار دارند.

هر کدام از گزینه‌های پس‌زمینه انقلاب و حاشیه انقلاب، به ترتیب ۲۹/۲۶ درصد و ۱۹/۵۱ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده‌اند.

اما در مورد مخاطبان و گروه سنی آن‌ها باید گفت که گروه سنی «د» با فراوانی ۵۵ عنوان داستان، بیشترین عناوین منتشره از کل ۸۲ عنوان را به خود اختصاص داده است. پس از آن گروه

درصد از کل داستان‌ها را تحت پوشش قرار داده است. گفتنی است که محل نشر ۲ عنوان از داستان‌ها مشخص نیست.

سال ۱۳۶۵ با فراوانی ۱۳ عنوان داستان، ۱۵/۸۵ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده و در رتبه اول قرار گرفته است.

کم‌ترین فراوانی داستان‌های منتشره، مربوط به سال‌های ۱۳۷۲ و ۱۳۷۷ است که در هر کدام از این سال‌ها تنها ۱ عنوان کتاب منتشر شده است.

سال‌های ۱۳۵۸، ۱۳۶۷ و ۱۳۷۴ هر کدام به ترتیب با ۷، ۹ و ۹ عنوان داستان، پس از سال ۱۳۶۵، در رتبه‌های دوم و سوم فراوانی انتشار قرار دارند. به طور کلی، تعداد کل ۸۲ عنوان داستان طی ۱۸ سال مختلف از سال ۱۳۵۷-۱۳۷۷ چاپ و منتشر شده‌اند. از این بین، ۷۲ عنوان از داستان‌ها، پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تنها ۱۳ عنوان داستان در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ منتشر شده‌اند. ۷ عنوان داستان نیز تاریخ نشر ندارند.

از بین ناشران، سازمان تبلیغات اسلامی (حوزه هنری) با فراوانی ۴۰ عنوان داستان، بیشترین عناوین را منتشر کرده است. این سازمان غالب کتاب‌های خود را به صورت مجموعه داستان، برای خوانندگان خود چاپ و منتشر کرده است.

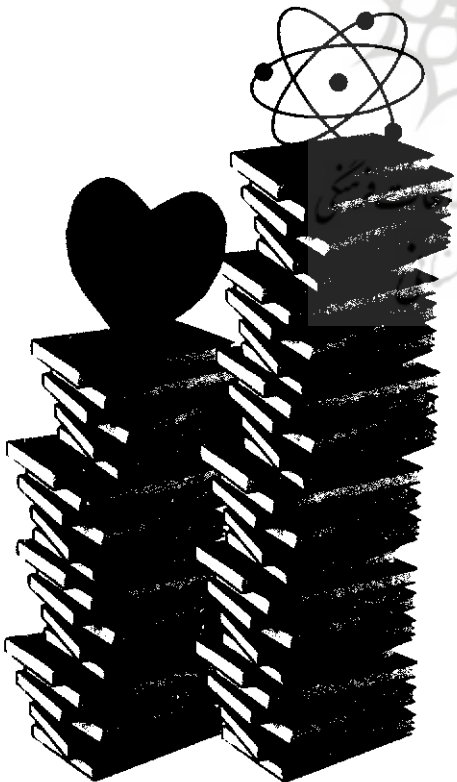
این سازمان ۴۱/۶۱ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده است. بعد از سازمان تبلیغات اسلامی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، با فراوانی ۹ عنوان داستان، در رتبه دوم قرار گرفته و پس از آن، مؤسسه فرهنگی و تحقیقاتی پیام نیوا، با فراوانی ۴ عنوان داستان و انتشارات برگ، با فراوانی ۳ عنوان داستان، در رتبه‌های سوم و چهارم قرار گرفته‌اند.

سایر انتشارات مثل پیام حق، یارمحمد و مؤسسه انجام کتاب، هر کدام با فراوانی ۲ عنوان داستان، در رتبه پنجم و سایر ناشران با فراوانی ۱ عنوان، در رتبه آخر قرار دارند.

سپس نگرش نویسندگان نسبت به انقلاب اسلامی، در داستان‌ها مورد توجه گرفته است. بر این اساس، از تعداد ۸۲ عنوان داستان بررسی شده، در ۵۹ عنوان داستان، نگرش نویسنده مثبت بوده است. گزینه نگرش بی‌طرفه، با ۲۲ عنوان و گزینه نگرش منفی، فقط با ۱ عنوان داستان در رتبه‌های بعدی قرار دارند. به عبارتی، گزینه نگرش مثبت با ۷۱/۵۹ درصد بیشترین تعداد عناوین را به خود اختصاص داده است.

از آن جا که ۷۲ عنوان از داستان‌ها، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران منتشر شده‌اند، این خود می‌تواند دلیلی برای بالا بودن عناوین منتشره با نگرش مثبت، در داستان‌ها باشد.

در مورد کیفیت شخصیت‌پردازی داستان‌ها گزینه خوب با تعداد ۶۷ عنوان داستان، ۸۱/۷۰ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص

سنی «ج»، با فراوانی ۲۶ عنوان داستان در رتبه دوم قرار دارد. گروه‌های سنی «ب»، «ه» و «الف» نیز هر کدام به ترتیب با فراوانی ۱۸، ۷ و ۴ عنوان داستان در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

بر این اساس، کتاب‌های داستان نوشته شده برای سنین راهنمایی با ۴۱/۰۴ درصد، بیشتر از سایر سنین است و پس از آن، گروه سنی سال‌های چهارم و پنجم دبستان با ۳۷/۳۱ درصد در مرحله بعدی قرار دارد.

کم‌ترین عناوین داستان برای گروه سنی «الف»، سنین آمادگی و اول دبستان، با تعداد ۴ عنوان تهیه و منتشر شده است.

نتایج این پژوهش، در مورد مکان وقوع داستان‌ها چنین است: از کل ۸۲ عنوان داستان بررسی شده، تعداد ۱۰ عنوان داستان مربوط به روستا و ۷۲ عنوان داستان مربوط به شهر بوده است. به عبارتی، محل وقوع ۸۷/۸۰ درصد داستان‌ها شهر بوده است و این شاید خود معلول اهمیت و توجه بیشتر به شهرها نسبت به روستاها، در آن دوره خاص بوده باشد.

در ضمن، داستان‌ها بر حسب این که قصه اصلی داستان در چه محیطی اتفاق افتاده، تحت چهار گزینه مسجد، مدرسه، خانه و کوچه و خیابان بررسی شده است.

بر این اساس، گزینه کوچه و خیابان، با فراوانی ۶۲ بار تکرار و ۷۳/۸۰ درصد بیشترین عناوین را به خود اختصاص داده است.

با توجه به موضوع داستان‌ها که موضوع تظاهرات، بیشترین تکرار را به خود اختصاص داده است، برتری گزینه کوچه و خیابان نیز منطقی به نظر می‌رسد.

بعد از گزینه کوچه و خیابان، گزینه‌های خانه، مدرسه و مسجد هر کدام به ترتیب با فراوانی ۱۱، ۱۰ و ۱ بار تکرار رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

داده و در رتبه اول جای گرفته است. گزینه‌های ضعیف و بسیار خوب نیز هر کدام به ترتیب با ۱۰ و ۵ عنوان داستان در رتبه‌های بعدی قرار دارند. یافته‌های پژوهش، در مورد کیفیت زبان و بیان داستان‌ها چنین است:

گزینه خوب با فراوانی ۶۵ عنوان داستان، ۷۹/۲۶ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را به خود اختصاص داده است و در رتبه اول قرار دارد. پس از آن، گزینه‌های ضعیف و بسیار خوب، هر کدام به ترتیب با ۹ و ۸ عنوان داستان در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

به نظر می‌رسد که نویسندگان داستان‌ها عموماً تخصص کافی برای نگارش داستان مناسب گروه کودک و نوجوان یا موضوع انقلاب را نداشته و به صورت متفرقه، آثاری به رشته تحریر در آورده‌اند و تنها عده معدودی از نویسندگان، از تخصص کافی و لازم برخوردار بوده‌اند.

در مورد ارتباط مستقیم یا غیرمستقیم قهرمانان این داستان‌ها با کودک و نوجوان، باید گفت که گزینه ارتباط مستقیم با ۶۳ عنوان داستان، بیشترین عناوین را به خود اختصاص داده است و حدود ۷۶/۸۲ درصد از کل ۸۲ عنوان داستان را شامل می‌شود. پس از آن، گزینه ارتباط غیرمستقیم با ۱۹ عنوان داستان، در مقام بعدی قرار دارد. بر اساس این پژوهش، بیشترین نقش قهرمان داستان در کل ۸۲ عنوان داستان بررسی شده، از آن کودکان و نوجوانان بوده است.

پیشنهادات:

۱- تعداد داستان‌های کودکان و نوجوانان در موضوع انقلاب اسلامی، در مقایسه با اهمیت این رویداد، بسیار اندک است و بهتر است توجه بیشتری به تولید و خلق داستان‌های کودک و نوجوان در این زمینه بشود.

۲- تعداد نویسندگان این موضوع در گروه سنی کودک و نوجوان، بسیار اندک است و زنان نیز سهم کمی در تولید و خلق این داستان‌ها دارند. لذا توجه و حمایت بیشتر دولت از این نوع آثار، می‌تواند خود موجب جلب توجه نویسندگان به خلق چنین آثاری باشد.

۳- نبود ناشر تخصصی در زمینه انتشار کتاب با موضوع انقلاب اسلامی ایران برای گروه سنی کودک و نوجوان، به وضوح دیده می‌شود. لذا با حمایت از ناشران و تشویق آنان به انتشار چنین آثاری، می‌توان تا حدودی کمبود کتاب‌های داستان را در این زمینه پر کرد.

۴- پیشنهاد می‌شود مؤسسه‌ای دایر گردد که هر چند یک بار، به جمع‌آوری اطلاعات از نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان در زمینه انقلاب و سایر زمینه‌ها بپردازد و پس از شناخت نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان، این نیازها را به نویسندگان انعکاس دهد و با ارائه اطلاعات درست و واقعی به نویسنده، از آن‌ها بخواهد که در این زمینه‌ها داستان بنویسند. بدین گونه، بخش عمده‌ای از نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان مرتفع خواهد شد.

تهیه و تلخیص: آرزو انواری